

EDUCI

bromera

per al foment
de la lectura

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

com es fa un llibre

Propostes didàctiques elaborades per Joan Andrés i
referides al quadern *Com es fa un llibre*, d'Enric Solbes

© Fundació Bromera per al Foment de la Lectura
Polígon Industrial I - 46600 Alzira
www.fundaciobromera.org

Fundació Bromera per al Foment de la Lectura autoritza la reproducció d'aquestes *Propostes de treball* amb finalitats didàctiques si se n'esmenta la procedència.

Presentació

Des de l'inici de les seues activitats, la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura s'ha marcat com a objectius fonamentals l'animació lectora i la difusió del llibre valencià, i ha dedicat una atenció especial a la població infantil i juvenil, així com al món de la cultura i de l'ensenyament.

En aquest sentit, la Fundació Bromera promou dues línies d'actuació: una dedicada al professorat i al món de la cultura en general —que inclou l'organització, la promoció, i el patrocini de cursos, jornades o simposis— i una altra destinada als xiquets i les xiquetes, i que pretén fomentar l'hàbit de la lectura entre l'alumnat de les escoles valencianes.

Adreçat a aquest segon àmbit, hem editat el quadern *Com es fa un llibre*, del qual és autor Enric Solbes, i al voltant del qual giren aquestes propostes didàctiques. La nostra intenció és aconseguir que els escolars s'acosten al llibre d'una manera senzilla i divertida, amb la seguretat que si tenen un coneixement més profund del procés de creació d'un llibre i de quina n'ha sigut l'evolució al llarg de la història, la lectura els resultarà més atractiva.

Aquesta guia didàctica està estructurada en dues parts. En la primera farem un recorregut molt breu i esquemàtic per la història del llibre i completarem la informació que tinguen els usuaris de la guia sobre la història i l'evolució del llibre escrit, i els situarem en el marc on es desenvoluparan les activitats posteriors. La segona part és un ventall d'activitats ampli que pot fer l'alumnat, i que s'estructura en dos apartats. En el primer, el professorat i l'alumnat prenen consciència del grau de coneixement que posseeixen sobre el tema que tractarem, (allò que s'entén per descobrir els «coneixements previs»); en el segon apartat, els alumnes entren de ple en els coneixements i les actituds que volem transmetre'ls envers el món del llibre i que han de reforçar o desmentir els seus coneixements previs. Ací es busca fixar els conceptes i que coneguen el procés de

fabricació d'un llibre, i també que siguen conscients del paper que aquest ha tingut com a transmissor de cultura al llarg de la història de la humanitat.

Cal remarcar, finalment, que a l'hora de confeccionar la guia hem procurat que les activitats proposades mantinguen un equilibri en el tractament dels eixos bàsics que fonamenten les tendències pedagògiques i didàctiques actuals, que busquen que l'alumnat assimile conceptes però, sobretot, que els procediments i les actituds tinguen una rellevància especial en la seua formació i en la seua educació integral.

Val a dir que totes les activitats que proposem en la guia són optatives i, per tant, fóra convenient que el professorat triara les més adequades d'acord amb les característiques de nivell, edat i interessos del seu grup d'alumnes. Tant de bo que aconseguim el nostre propòsit i que la guia us siga útil.

Història del llibre

Probablement, el primer llibre de la història va ser el llibre mesopotàmic, creat pels sumeris en el IV mil·lenni aC. Els llibres mesopotàmics es feien amb rajoletes d'argila, sobre les quals s'escrivien signes cuneïformes –de la veu llatina *cuneus* (tascó), anomenats així per la forma de l'instrument que empraven. La majoria de les rajoletes que han arribat fins als nostres dies corresponen a documents econòmics, administratius i legals, com ara inventaris, hipoteques, rebuts, contractes d'arrendament, de compravenda i matrimonials, sentències judicials, adopcions, etc.

La cultura egípcia va ser la primera a utilitzar la tinta i, com a base, una matèria lleugera: el papir (antecessor del paper, obtingut de la planta del papir). I encara que es mantenien algunes característiques comunes respecte al període anterior, com són la brevetat o l'anonimat, els egipcis hi introduïren també novetats importants, com ara la forma del llibre, gràcies a l'ús del papir en forma de rotllo –III mil·leni aC–, a

la utilització de la tinta i a la inclusió d'il·lustracions com a complement aclaridor dels textos, o simplement com a adorn.

En la cultura grega, el pergamí —que es fabricava a partir de pells d'animals adobades— esdevingué el suport més habitual de l'escriptura. Aquest suport va substituir el papir definitivament a partir del segle IV aC. A més, a Grècia el llibre va assolir per primera vegada una gran rellevància: d'una banda, la consolidació de l'alfabet grec va facilitar la tècnica d'escriure i la va posar a l'abast de qualsevol persona; i de l'altra, el contingut del llibre es diversificà: a més de textos burocràtics, començà a ser el suport d'obres filosòfiques, literàries, etc. Finalment, les obres deixaren de ser anònimes i s'hi reconegué la figura de l'autor.

En l'època romana, començaren a aparéixer les primeres llibreries editorials, on els esclaus es dedicaven a copiar els textos. El comerç del llibre es va veure afavorit pel costum dels patricis romans de col·leccionar-los, com a signe de distinció, de prestigi social. També van ser els romans els que inauguraren la primera biblioteca pública que es coneix, l'any 39 aC, i van introduir, al final de l'imperi, un nou format de llibre, el còdex, que es formava unint uns quants fulls de papir o pergamí cosits els uns als altres i protegits per dues planxes de fusta.

Amb la caiguda de l'imperi Romà, l'Església va exercir un paper predominant, ja que va dur a terme una tasca fonamental com a conservadora de la cultura. Els monestirs cristians es van encarregar de garantir la conservació de la cultura i el saber de l'antiguitat clàssica, ja que s'hi guardaven i copiaven els llibres. Tanmateix, el comerç del llibre va desaparéixer, ja que als monestirs es copiaven els llibres, però sense finalitats econòmiques.

El suport de l'escriptura més usat en l'edat mitjana continuà sent el pergamí. En el pergamí, en primer lloc, es delimitava la caixa d'escriptura i després es feien les línies on s'havia d'escriure. Els espais per a les ornamentacions (inicials, miniatures, il·lustracions) es deixaven en blanc perquè els ompliren els monjos especialitzats. Finalment, els quaderns o plec es cosits i coberts per un cuir

gros o tapes de fusta, que podien estar decorades amb teles, pedres precioses, or, plata, etc.

Encara que la majoria dels llibres existents eren de temàtica religiosa, cap als segles XI i XII dC l'economia reviscola, i això fa que hi apareguen nous professionals que comencen a necessitar algun suport per als seus treballs (els comerciants per a portar els comptes dels negocis, els notaris i funcionaris de les cancelleries per a ocupar-se de la burocràcia, etc.). És en aquell moment que el llibre esdevingué un instrument per a conèixer les noves idees, a més de constituir un «depòsit» de la saviesa antiga, i també deixà de ser patrimoni dels monestirs i es desplaçà cap a les universitats i les corts reials. D'altra banda, el paper, una de les grans aportacions del poble xinès i que ens arribà a través dels musulmans, va començar a usar-se a l'occident.

El pas següent va ser l'aparició del llibre xilogràfic. La xilografia, inventada el segle II aC a la Xina, consistia a rebaixar en una planxa de fusta les parts que quedarien en blanc (lletres o figures). Una vegada s'havia gravat la fusta, es tintava i s'aplicava directament damunt del paper (o damunt de draps), utilitzant una premsa plana.

La invenció de la impremta amb tipus mòbils contràriament al que se sol pensar, no és europea, ja que l'any 960 ja s'usaven a la Xina tipus mòbils de fusta. La seua invenció a Occident s'atribueix a Gutenberg, nascut a Magúncia (Alemanya), qui va idear els tipus mòbils de plom (més resistents que els de fusta) i va adaptar una premsa de raïm per a la impressió de paper (Estrasburg, 1440). Així es va crear la impremta primitiva.

Degué ser cap a la dècada del 1470 que la impremta va arribar a la península Ibèrica, encara que no se sap exactament. Sembla que la hi van introduir impressors alemanys que arribaren des d'Itàlia. D'aquesta època són els llibres que es coneixen com incunables (impresos entre l'any d'invenció de la impremta i el 1500). No obstant això, durant la primera meitat del segle XVI el llibre imprés encara convisqueu amb el manuscrit, i no fou fins a la segona meitat del XVI que aquest últim desaparegué definitivament.

El 1796, l'austríac Alois Senefelder va inventar una nova tècnica d'impressió: la litografia. Es tractava d'un sistema en què la imatge es dibuixava a l'inrevés en una pedra especial, que absorbia la humitat, amb pintura greixosa que rebutjava l'aigua. La litografia va influir profundament en la producció del llibre durant els segles XIX i XX. De fet, aquest invent fou la base de l'aparició del sistema d'impressió que més s'utilitza en l'actualitat, l'òfset, basat en el principi de la litografia però que substitueix la pedra per una planxa metàl·lica i el dibuix per una còpia fotomecànica. Igualment, la linotípia, que va aparéixer l'any 1886, va ser substituïda per la fotocomposició, tècnica que permet compondre els textos fotogràficament.

Al segle XX s'imposà el triomf dels avanços tècnics, que ja afectaven tots els aspectes físics del llibre (impressió, il·lustració i enquadernació). Es multiplica el nombre de llibres impresos, a causa dels nous processos de fabricació, i això va repercutir, lògicament, en l'abaratiment dels costos i en la possibilitat que més persones en puguin gaudir.

El pas següent en l'evolució del llibre és l'aparició de suports nous, com són la cinta magnètica, el videocasset o els discos òptics, però també d'altres sistemes de reproducció, com ara la fotocopiadora o la microfotografia. Segurament, la introducció tècnica més innovadora va ser, ja al final del segle, l'aplicació de la informàtica al món del llibre, amb el desenvolupament d'aplicacions ben diverses: processadors de text i d'autoedició, programes de maquetació, de tractament d'imatges, de disseny...

Des del punt de vista social, el més important d'aquesta última fase és que, com s'ha remarcat més amunt, el llibre s'ha fet accessible a milions de persones, a causa principalment de l'extensió de l'ensenyança i de l'abaratiment relatiu del preu dels llibres (que ja han esdevingut d'ús quotidià), als nous avanços tècnics i al llibre de butxaca que l'anglès Allen Lane llançà en la seua col·lecció «Penguin Books», el 1935.

Finalment, el segle XXI ens ha portat la creació d'un nou tipus de llibre: el llibre digital o electrònic i, amb aquest, el consegüent dubte sobre el futur del llibre imprés.

ACTIVITATS

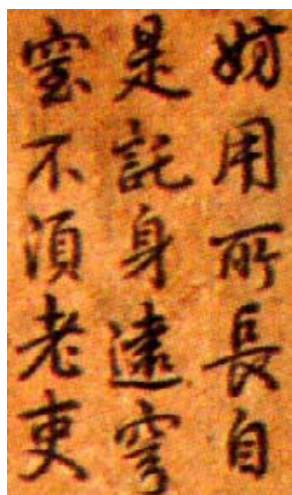
Un repàs a la història

- I. Coneixes, a grans trets, quina ha sigut l'evolució del llibre al llarg del temps? Llig el text de les pàgines anteriors i després completa aquest esquema cronològic perquè s'hi reflectisquen els esdeveniments més representatius de la història del llibre.

Període	Lloc	Esdeveniment
IV mil·leni aC	Mesopotàmia	Naixement del llibre.
III mil·leni aC		Llibres de papir en forma de rotllo.
Segle IV aC	Grècia	
Segle II aC		Invenció de la xilografia.
Any 39 aC	Roma	
Segle X dC		Comencen a utilitzar-se els tipus mòbils.
Segles XI i XII dC	Europa	
Any 1440		Gutenberg inventa la impremta.
Any 1470	Espanya	

Segle XVI		Desapareix el llibre manuscrit.
Any 1796	Àustria	
	Alemanya	Invent del linotip.
Any 1935	Anglaterra	
Segle XX		Aparició de noves tècniques d'impressió: òfset i fotocomposició.
Segle XXI	Món	

2. Reconeixes aquests tipus d'escriptura? Demostrea-ho escrivint el nom i el país d'origen.

1

2

3

1.
2.
3.

3. Una de les claus en la història del llibre va ser la invenció de la impremta i la seua introducció a Europa per part de Gutenberg. Redacta una biografia breu d'aquest important personatge buscant en una enciclopèdia o en alguna pàgina web, com ara les que t'indiquem a continuació:

- http://www.iespana.es/natureduca/biog_gutenberg.htm

- <http://www.infoamerica.org/museo/tipografos/paginas/gutenberg.htm>

4. Segons Gutenberg, «La impremta és un exèrcit de soldats de plom amb què es pot conquerir el món». Què creus que volgué dir? Explica-ho amb les teues paraules.

5. Fins ara hem parlat de la història de llibre però, què és un llibre?

6. Ara busca en una enciclopèdia o en un diccionari la definició de la paraula *llibre*. En què s'assembla i en què es diferencia d'allò que havies escrit?

7. Fixa't en aquestes endevinalles i indica'n la solució. Inventa'n tu unes quantes en què la resposta siga la mateixa.

M'òbric i tanque i guarde a dins
històries, consells i lliçons...
Hi ha qui em guarda amb molt bons fins
i qui em deixa pels racons.

Tinc fulles i no sóc arbre;
tinc punts i calça no sóc;
ensenye sense ser mestre;
sense ser ganivet, tinc llom;
m'òbric i tanque sense ser porta.
No saps qui sóc? No t'he dit prou?

Té llom i no camina.
Sap molt i no parla.
Té fulles i no és planta.

Solució:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

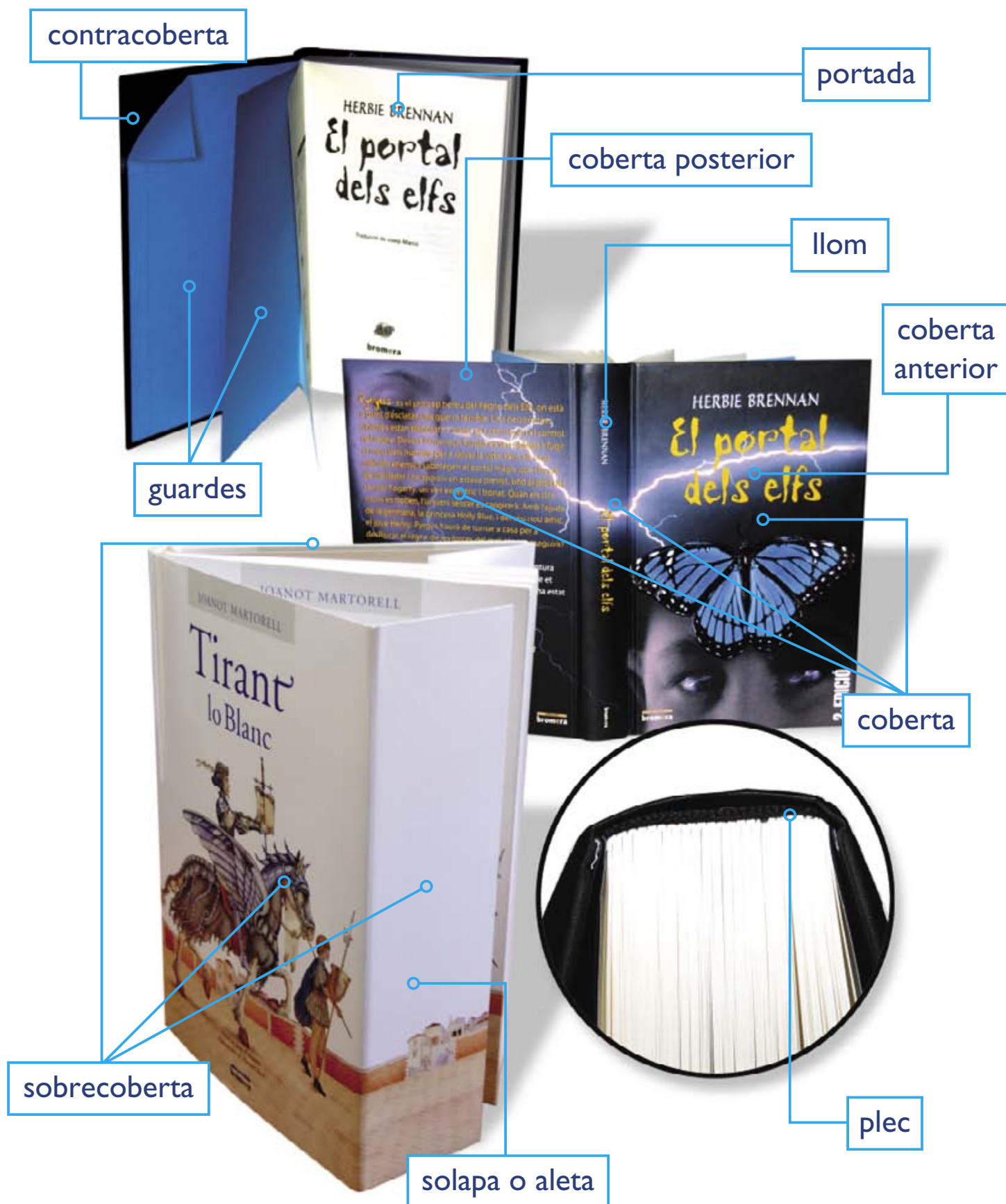
.....

.....

.....

.....

8. Observa quines són les parts d'un llibre.

9. Busca uns quants llibres de la biblioteca d'aula o en la del centre i observa i anota en quina part del llibre sol aparéixer cadascuna d'aquestes informacions. Tin en compte que alguna d'elles es podria repetir.

títol, autor, editorial, premis que ha guanyat, il·lustrador, logotip de l'editorial, col·lecció, número de la col·lecció, breu resum del llibre, biografia de l'autor, edat dels lectors, codi de barres	
Coberta anterior
Sobrecoberta
Coberta posterior
Llom
Solapa

10. Busca a casa o a la biblioteca del centre un llibre que tinga sobre-cobertes. Per què penses que li les han posades?

11. Observa uns quants llibres de la biblioteca. Tots porten guardes? I sobrecobertes? Per què creus que passa això?

12. Creus que és el mateix una editorial que una impremta? Explica'n les diferències amb l'ajuda d'una enciclopèdia.

13. Imagina que has escrit un llibre i ara vols que es publique. Busca informació en la biblioteca de la teua classe o la del centre, en revistes, en Internet, etc. i escriu el nom de tres editorials valencianes a les quals podries enviar l'original.

.....

.....

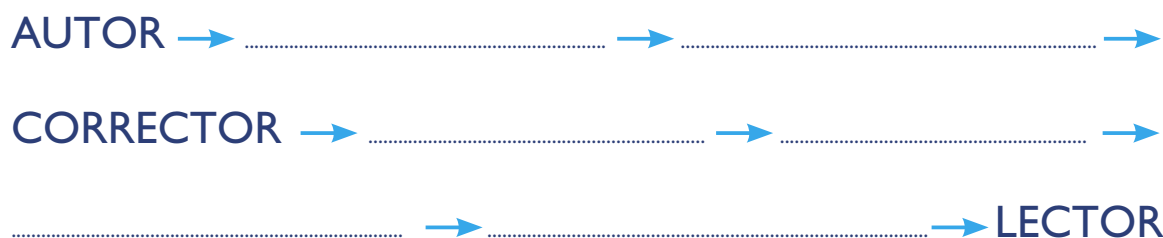
.....

.....

.....

.....

14. Agafa un llibre i observa'l detingudament. A continuació llig el quadern *Com es fa un llibre* i completa aquest esquema, que explica quines són les persones que intervenen en la confecció del llibre que tens a les mans, des d'un autor o autora, fins a arribar a un lector o lectora com tu.

15. L'autor ha lliurat el text a l'editor i aquest li l'ha passat al corrector, que l'ha deixat així. Copia el text del requadre què hi ha a la pàgina següent i incorporant-hi les correccions de les galerades.

16. A continuació, el text s'ha de maquetar, i posteriorment caldrà il·lustrar-lo. Fes una il·lustració adequada per al text que has copiat.

A large, empty rectangular box with a thin blue border, intended for the student to create an illustration related to the text they have copied.

17. El pas següent seria preparar el fotolits. Cal preparar-ne un per a cada full del llibre. Però, saps què és un fotolit? Busca informació i explica per a què aprofita.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

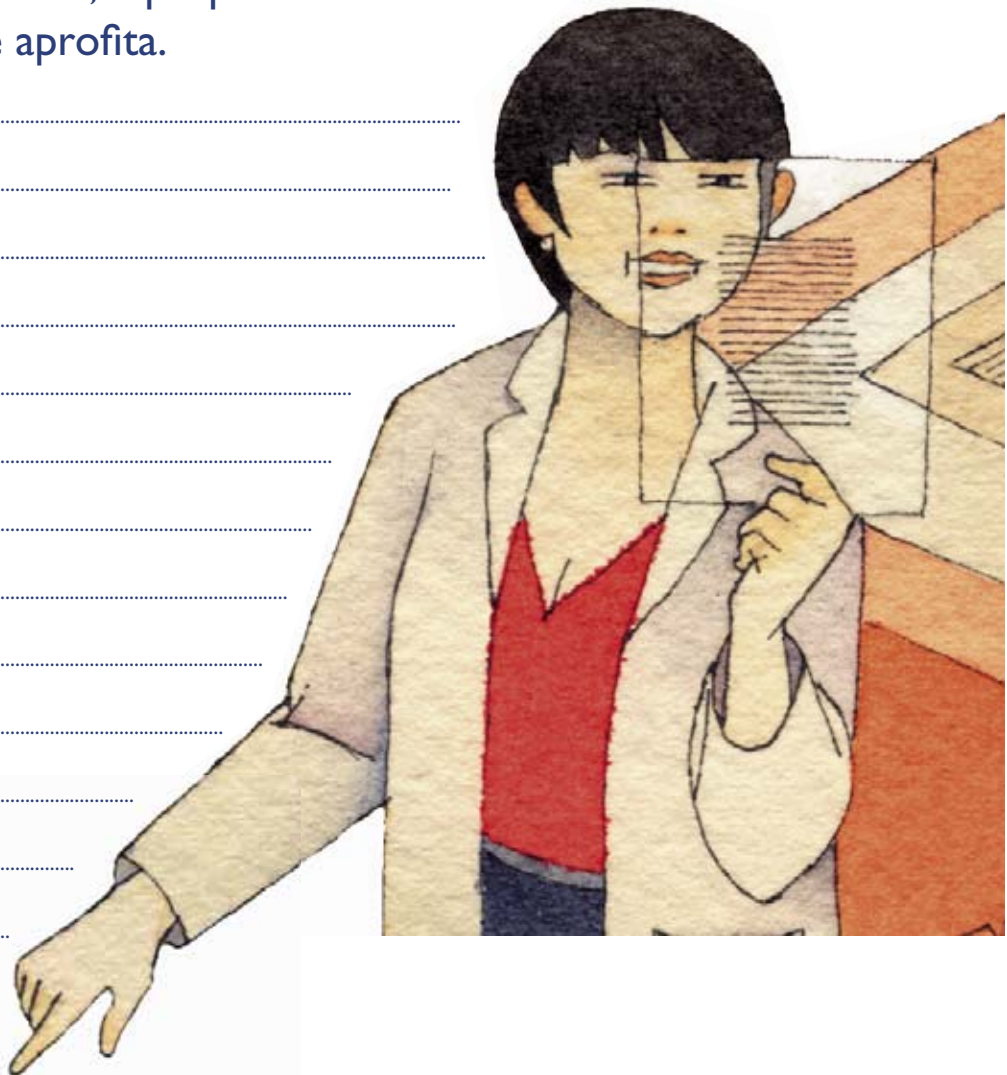
.....

.....

.....

.....

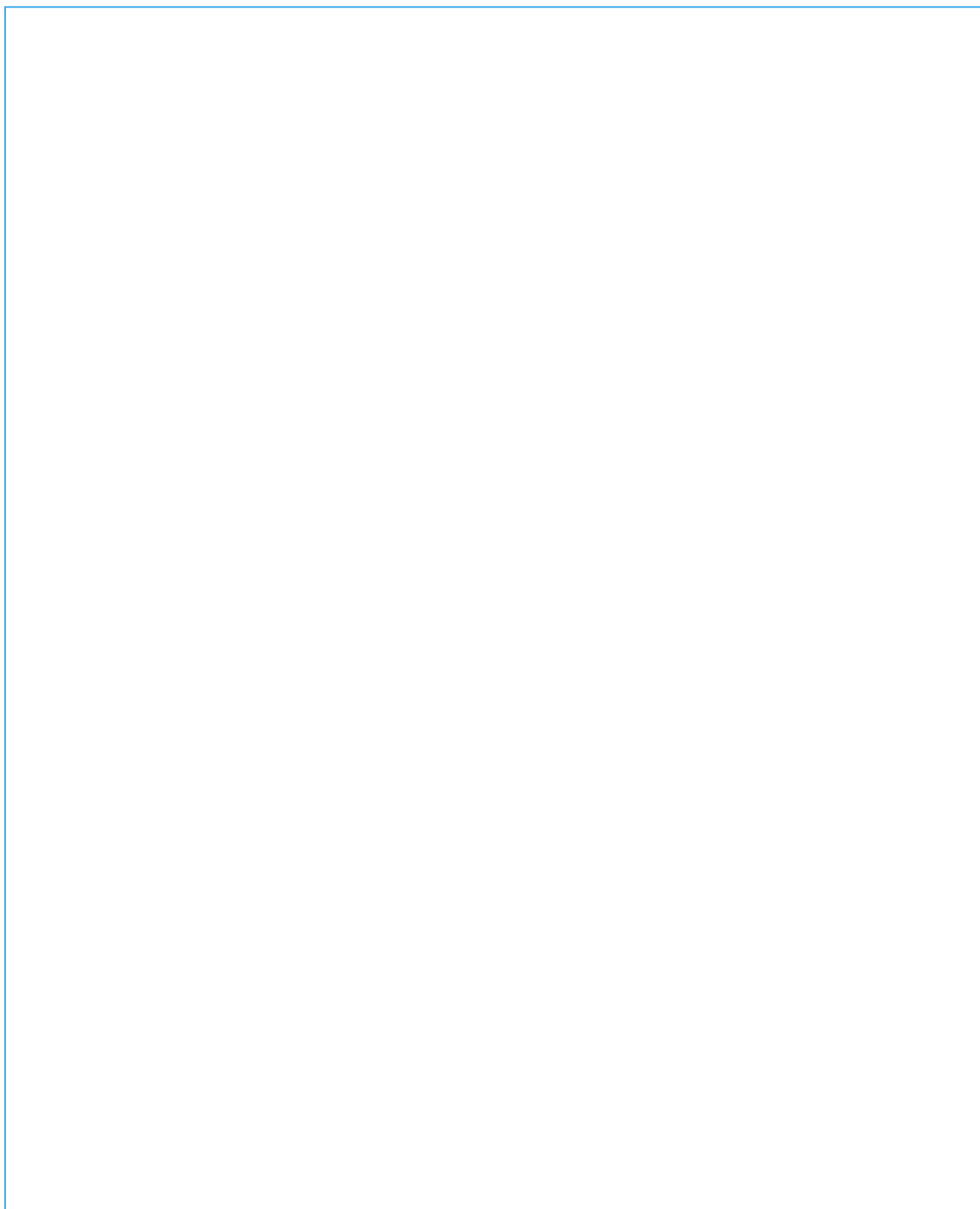
.....

18. Després de muntar els fotolits, es fan les planxes que, col·locades en la màquina d'imprimir, fan possible la reproducció d'imatges i de lletres en els plecs. Ordena els passos que cal seguir després.

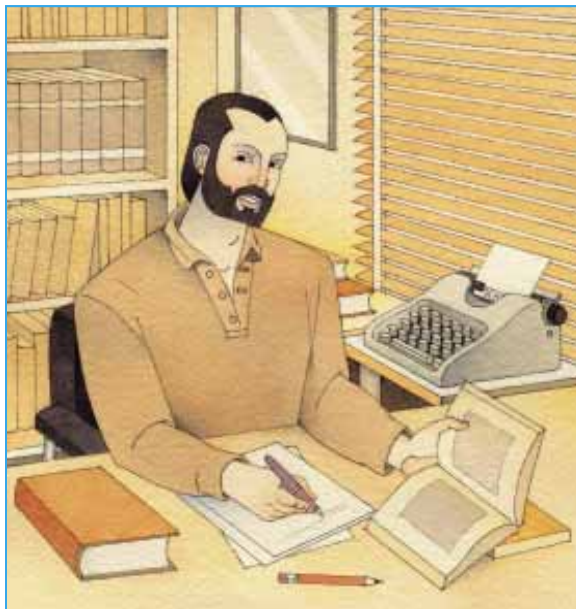
- ☐ Encolar les cobertes
- ☐ Retallar les vores
- ☐ Doblegar el paper
- ☐ Dur-los a les llibreries i a les biblioteques
- ☐ Posar els llibres en caixes
- ☐ Cosir els fulls

21. En una llibreria tenen previst fer una presentació d'un llibre. Dissenya el cartell per a l'esdeveniment, i no t'oblides de posar el títol de l'obra, el lloc i l'hora en què es farà la presentació, una bona fotografia o una il·lustració del llibre que es presentarà, si ha guanyat algun premi, les persones que hi assistiran (autor, il·lustrador, editor...) i tot allò que cregues convenient perquè la presentació siga un èxit.

22. Aquesta auca, que resumeix el procés de producció d'un llibre, està incompleta. Demostra la teua habilitat poètica i completa amb redolins les explicacions que hi falten.

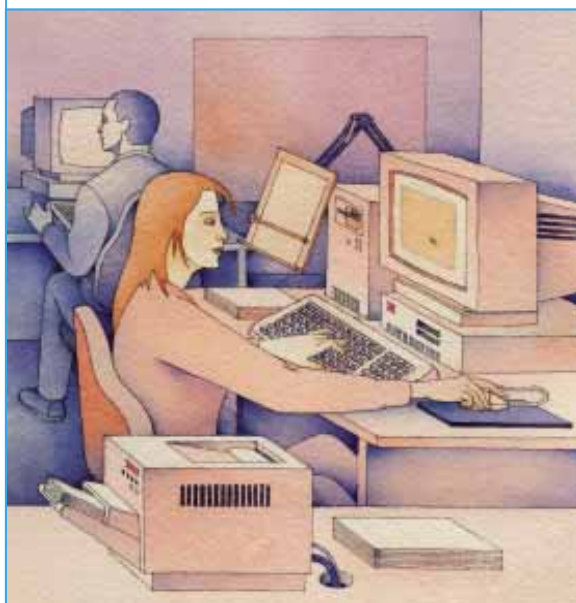
Auca de la creació d'un llibre

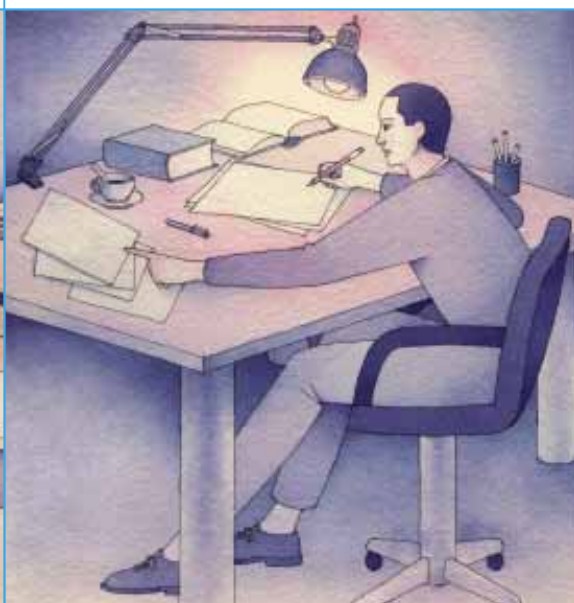
L'escriptor molt ha pensat
i ja té el llibre redactat.

.....
.....

.....
.....

Infal·libre, el corrector,
deixa el text sense un error.

.....

.....

.....

.....

Doblegat, enquadernat i retallat, dins les caixes, i acabat.

.....

.....

23. Tria cinc llibres que t'agraden i completa la taula. Després confecciona una sopa de lletres amb els cognoms dels autors. Quan la tingues enllestida passa-la a algun company o companya perquè la resolga.

Títol	Autor	
	Nom	Cognom
<i>La fada masovera</i>	Vicent

24. Taller editorial

Ara que ja coneixeu el procés de creació d'un llibre, podeu crear a la classe una editorial i editar un llibre. Seguiu aquests passos:

- Poseu-li un nom a la vostra empresa.
- Repartiu-vos les tasques (segons l'ordre d'intervenció de les persones implicades assenyalades en l'activitat 14).
- Convoqueu un concurs literari a l'escola. Pot ser de narrativa, poesia, teatre, etc.
- Disseneu un jurat i elegiu les millors històries. Aquestes formaran el llibre.
- Passeu les històries als correctors.
- Decidiu el format que donareu al llibre: quartilla, foli... (és aconsellable el format de quartilla).
- Seguidament, feu còpies de les històries i repartiu-ne una a cadascuna de les persones de la vostra classe que dibuixen millor i que les il·lustren i munteu una maqueta. Podeu separar els fragments de text per a intercalar-hi els dibuixos.
- A continuació, munteu els treballs sobre un o més plects de quatre fulls (no cal que prepareu fotolits). Els plects els podeu muntar sobre un paper de format A3.
- Fotocopieu el plec per les dues cares (haureu de fer tantes fotocòpies com exemplars penseu editar).
- Plegueu els plects, tal·leu-los en la guillotina i després grapeu-los o apegueu-los.
- Finalment, haureu de confeccionar una portada i enquadrar.

Per acabar, cal que presenteu el llibre a la resta de l'escola. Prepareu cartells publicitaris on s'anuncie el dia, l'hora i el lloc de la presentació.